

Bánfalvy Csaba:

AZ IFJÚSÁGI SZUBKULTÚRÁK ÉS TÁRSADALMI HÁTTERŰK VÁLTOZÁSA
A FEJLETT IPARI ORSZÁGOKBAN^X

A hetvenes évek elejétől a társadalmi-gazdasági fejlődés új periódusa kezdődött a fejlett ipari országokban. Ez Keleten és Nyugaton egyaránt megtörtént, bár természetesen számos fontos különbséggel. Az új periódus kialakulása egyaránt kitapintható a gazdasági fejlődés korábbi rendjének megtörésében és a gazdasági erőter nemzeti és nemzetközi átrendeződésében, a politikai-hatalmi rendszerek átalakulásában, a kulturális jellegzetességekben, az életmódban és egy sor egyéb területen. A másfél évtizede elkezdődött új fejlődési szakasznak talán az az egyik leg-sajátosabb jellemzője, hogy régen látott egyöntetűséggel inogtak meg a társadalom különböző alrendszerei és vette kezdetét a legkülönbözőbb társadalmi szférák átformálódása.

"Az 1970-es évek eleje óta egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy azok a feltételek, amelyek az 1960-as évek drámai, rövidéletű ifjúsági mozgalmait létrehozták, és - ami ennél is fontosabb - az ipari és a fejlődő országok kormányainak és intézményeinek attitűdjét, politikáját átható gazdasági optimizmust kialakították, már nem léteznek. Azok a szavak és kifejezések, amelyek az 1960-as évek ifjúság-fogalmának jellemzésére születtek, bár hasznosak e

^X Ez a tanulmány számos elemét felhasználja a következő írásnak: Bánfalvy Csaba-Thoma László: Esélyek és egyenlőtlenségek (fiatalok a fejlett ipari országokban), kézirat.

korszak megértése szempontjából, eltakarhatják előlük az életnek azokat a megváltozott viszonyait, amelyekkel az ifjúság az 1980-as években az ipari társadalmakban és a fejlődő országokban egyaránt szembe kerül. Többről van itt szó, mint - a kifejezés legszélesebb értelmében vett - munkanélküliségről. Sokkal fontosabb az "alkotó" tevékenységekben való részvétel lehetősége, vagyis az olyan tevékenységekben, amelyekben, miközben az egyén megkeresi létfenntartása költségeit, kiélheti a spontaneitásra és az alkotásra irányuló szükségleteit." - írja az UNESCO egyik, az ifjúsággal foglalkozó jelentése.¹

Az ifjúsági szubkultúrák változása nem érthető meg a szélesebb társadalmi-gazdasági folyamatok figyelembe vétele nélkül. A következőkben arra teszek kísérletet, hogy a fiatalok gazdasági helyzetének alakulásából kiindulva felhívjam a figyelmet a szubkultúrát fenntartó gazdasági lehetőségek módosulására és szinte csak tézisszerűen megjelöljem azokat a legfontosabb területeket, amelyekre az ifjúsági szubkultúra jelentősen átalakult a 60-as évekhez viszonyítva. A vizsgálódás fő területe a fejlett gazdaságok és társadalmak fejlődésének elmúlt bő évtizede.

Tisztában vagyok azzal a veszéllyel, ami a szubkultúrák sajátosságainak meghatározásakor abból adódik, hogy az elemzés túlságosan is kötődik a "gazdasági feltételek" vizsgálatához, és könnyen kimerül vulgáris, közvetítések nélküli "gazdasági meghatározottság" állításában. Fel kell azonban hívni a figyelmet két dologra. Az egyik az - és ezt a későbbiekben dokumentálni fogom -, hogy a gazdasági válság az elmúlt másfél évtizedben a fiatalokat sújtotta leginkább.

A másik az, hogy a gazdasági problémák a fiatalokat a munkábaállítás nehézségein vagy megnehezülésén, illetve lehetetlenségén keresztül érik el, tehát a fiatalból felnőtté válásban emelhetnek gátat. "A munkábaállítás azt jelenti, hogy valaki független attól a családtól, amelyben született, hogy házasságot köthet és saját családot alapíthat, hogy elegendő jövedelemmel rendelkezik saját otthon teremtéséhez és egyéb életszükségletek kielégítéséhez, és hogy résztvehet társadalmának kulturális és egyéb szabadidős tevékenységében."² Magyarországon a gazdasági nehézségek hatása a fiatalokra nem a munkanélküliség formájában jelentkezett, hanem a reálbérek elértéktelenedése és a kiegészítő (második gazdaságból származó) jövedelemszerzés életkori okokból való korlátozottsága miatti anyagi függetlenség megteremtésre való képtelenség formájában. Továbbá az önálló és tartalmas életvezetés gazdasági korlátozottságának változatos formáiban. Ám a formai és részben tartalmi különbségek ellenére is a gazdasági fejlődés megakadályozása és az új fejlődési rend kialakulása nálunk is a fiatalok korábbi érték- és életmód-jellemzőinek válságához és új érték- és életmód-minták kialakításának kísérletéhez vezetett. Ez az átalakulási folyamat pedig cseppet sem zökönőmentes.

A fiatalok számának növekedése

A világ fiatal népessége a második világháborút követően igen gyors ütemben növekedett. 1950-ben még csak 450 millió 15-25 éves ember élt a Földön, számuk 1980-ban már a 850 milliót is meghaladta, az ezredfordulón pedig már több mint egy milliárd fiatal él majd.

Nyugat-Európában és Magyarországon is a második világháború utáni nagy népességnövekedési időszak a 60-as

évek közepéig tartott, ezután már relatíve egyre kevesebb gyerek született. A 80-as évekig azonban a népességen belül jelentősen emelkedett a fiatalok aránya, ami már önmagában is néhány új életmódbeli, kulturális, oktatási és gazdasági jellegzetesség felbukkanását eredményezte.

Ráadásul a második világháborút követő periódusban a gazdasági fejlődés és a népességnövekedés tendenciái között sajátos asszinkronitás létezik. Miközben a gazdaság növekedése a 70-es években lelassult, sőt komoly visszaesések következtek be, a korábban született fiatalok éppen a gazdasági recesszió időszakára váltak munkaképes korúvá. A munkát vállalni szándékozó fiatalok olyan helyzetben találták magukat, hogy nemcsak a szokásos munkabalépési nehézségekkel kellett szembenézniük, hanem a 70-es évek mély gazdasági depressziója idején kiélezett munkaerő-piaci feszültségek és a 80-as évektől végbemenő gazdasági struktúra-váltás terhei is rájuk nehezedtek.

A fiatalok munkaerő-piaci helyzete

A fiatalok munkanélkülisége Svájc kivételével az összes nyugat-európai országokban növekszik. 1980-as évek elején pl. a 25 év alatti fiatalok aránya a munkanélküliekhez viszonyítva a következő volt:

NSZK	34,3 %	Spanyolország	57,5 %
Franciaország	46,4	Portugália	47,4
Olaszország	50,8	Kanada	47,1
Hollandia	46,3	Egyesült Államok	42,2
Anglia	39,7	Svédország	42,4
Dánia	30,1	Belgium	38,0
Norvégia	35,9	Svájc	23,5
Finnország	33,9	Japán	21,9 ³ .

1982 végén és 1983 elején Nyugat-Európában kb. 2,5 millió fiatal volt munka nélkül, és ez az adat csak azokat tartalmazza, akik aktuálisan munkát igényeltek és nem kaptak. Nem mutatja azokat, akik valamilyen okból a felmérés pillanatában éppen nem voltak a hivatalosan nyilvántartott állásigénylők között. Így pl. előfordul, hogy a többszöri sikertelen munkahely-keresés után a fiatal apatikussá válik, és nem is kísérli meg, hogy álláshoz jusson, vagy a nők kényszerűségből háztartásbeli státusba kényszerülnek, nem keresnek munkát, de csak azért, mert eleve kilátástalannak ítélik saját munkapiaci esélyeiket.

A fiatalok nagyarányú munkanélküliségének a jelen időszakban együttesen vannak általános és speciális okai. Általános jelenség, hogy az első stabil munkahely megtalálása, a beilleszkedés, az iskolában tanultak és a munkahelyi követelmények összeillesztése a fiatalok számára nagyobb munkaerő-piaci zökkenőként keresztül lehetséges, mint az idősebb korosztályok rutinosabb munkavállalói számára. Á legzavartalanabb gazdasági fejlődési szakaszokban is gyakori ezért, hogy a fiatalokat jobban sújtja a munkanélküliség, mint az idősebbeket. A jelenlegi rendkívül magas munkanélküliségi arány a fiatalok között tehát egyrészt az általános gazdasági válságból, amely általánosan felduzzasztotta a tőkés gazdaságokban a munkanélküliséget, másrészt a fiatalok életkori munkapiaci hátrányából következik.

Ezen általános - mert a tőkés fejlődés minden szakaszában kimutatható - okokhoz azonban néhány sajátos tényező is kapcsolódik. Ezekből a történelmi helyzetből erednek, amely a 70-es évtizedtől jött létre. Ebben az időszakban zajlik a gazdaság technikai átalakulásának talán csak az ipari forradalom léptékével mérhető folyamata, amelynek

során a számítógépek, a robotok, a biotechnika kialakulnak és elterjednek. Kiszorítva a hagyományos gazdasági technológiát és megváltoztatva a korábbi technikát, technológiát, munkakultúrát, de átformálva a hagyományos életmódot, életstílust is.

A gazdaság nagy strukturális átalakulásai idején a tőkés társadalmakban fokozódik a munkanélküliség. A munkanélküliségnek ezt a strukturális munkanélküliségnek nevezett típusát a polgári gazdaságtan is elismeri. A strukturális munkanélküliség akkor jön létre, amikor a hagyományos gazdasági struktúra egyes pontjai leépülnek, de az új struktúra új területei még nem képesek arra, hogy a máshol feleslegessé váló munkaerő-tömeget felszívják.

A 70-es években elkezdődött technikai forradalom és a vele párhuzamosan zajló gazdasági struktúra-váltás igen lényeges jellemzője azonban az, hogy a kialakuló új gazdasági-technikai rendszer abszolút mértékben munkamegtakarító. Nemcsak arról van tehát szó, hogy az egyik területen feleslegessé váló munkaerő-tömeg máshol kell munkát találjon, és csak az átállás idején nő meg a munkanélküliség szintje, hanem arról is, hogy az egyik helyen feleslegessé vált munkaerőt más területek sem tudják felszívni. Az új technika kiszorítja, feleslegessé teszi a munkaerő egy jelentős részét a gazdaságban. A Római Klub szakértői szerint az új ágazatokban létrejövő egy munkahely négy hagyományos munkahelyet tesz szükségtelenné.

1984 és 1986 között, amikor több tekintetben is a gazdasági válságból való kilábalás jelei kezdtek mutatkozni, a munkanélküliség szintje nem csökkent, és a kivételes esetektől eltekintve igen magas (10 százalék körüli) szinten stabilizálódott.

A GNP, az ipari termelés, az infláció és a munkanélküliség alakulása:

	GNP (1986 és 1985 májusa közötti növekedés)	Ipari termelés	Infláció (növekedés)	Munkanélküliség 1986 májusában
Kanada	4,9	6,1	4,1	10,8
USA	2,0	0,9	2,3	7,3
Franciaország	2,0	0,8	3,0	10,5
NSZK	2,8	2,5	-0,1	9,3
Olaszország	1,3	6,6	7,2	13,1
Svédország	1,6	3,7	4,3	2,9
Egyesült Királyság	2,8	4,2	4,2	12,8
Japán	4,3	1,8	1,2	2,6 ^{4.}

A 60-as évekig a fejlett tőkés országokban a munkanélküliség leginkább a szakképzetlen vagy alacsony képzettségű népeiséget sújtotta. Az elmúlt évtized vadonatúj jelensége, hogy tömegesen váltak munkanélkülivé a magasan kvalifikált szellemi és fizikai munkaerő-csoportok is. A kvalifikáció jellege az, ami nem illik bele az új gazdasági struktúrába. A korábbi képzés, a megszerzett képesítés ezeknél a csoportoknál gazdaságilag nem hasznosítható. Bebizonyosult: a tradicionális iskolarendszerek nem képesek felkészíteni az új technikai világra.

A munkaerő képzése az iskolákban kezdődik. Az 50-es és a 60-as évek nyugat-európai iskolai képzési szerkezete és stílusa nem felel meg az elmúlt évtizedekben kialakult gazdasági és társadalmi igényeknek. Az iskolából kikerülő 14-25 éves fiatalok jelentős hányada egyszerűen nem rendelkezik olyan ismeretekkel és készségekkel, amit a munkaerőpiacon kamatoztatni tudna. A megváltozott piaci helyzetre a képzés - részben a rossz beidegződések következtében - csak lassan reagál. "Amíg a fiatalok érdeklődése a szakmák

relatív kis számára koncentrálnak, amelyekben nincs elég képzési hely, vannak olyan szakmák és pályák, ahol a nyílt és meghirdetett tanulói állások egész sora marad betöltetlenül."5.

A szakmai képzés másik lépcsője az iskolai képzésből a szakmai pályafutásba való átmenet. Az NSZK-ban 1981-ben a 25 éven aluli munkanélküli fiatalok 59 százalékának nem volt szakmai képesítése, 41 százalékuk viszont szakmai képesítésük ellenére sem talált munkát. A fiatalok 32 százalékának, illetve a fiatal munkanélküliek 9 százalékának nem volt szakmai tapasztalata. A munkaerő alkalmazásakor a munkaadók előnyben részesítik azokat a felnőtteket, akik már rendelkeznek munkahelyi rutinnal. A fiatalokra az is jellemző, hogy viszonylag nehezen illeszkednek be a "munka világába". Az iskolai képzés viszonylag gondtalan világát túl gyorsan követi a munkábalépés, a pénzkeresés időszaka. A beilleszkedéssel együtt jár a viszonylag gyakoribb munkahely-változtatás, ami a munkaadók szemében szintén nem kifejezetten jó pont.

A fiatalok munkanélkülisége nyomasztó gondná vált a fejlett tőkés országokban. A gazdasági problémák nagyon rövid idő alatt társadalmi feszültségforrásokká váltak, növekedett a fiatalok között az illúzió-vesztés, teret nyertek az aktív és a passzív tiltakozás legkülönbözőbb formái. Az alkoholizmustól és a kábítószerélvezettől a bűnözésen keresztül a tudatos politikai akcióig. A kérdés tehát megoldásra vár, ez a megoldás pedig nem tűrhet halasztást. Ennek megfelelően számos kísérlet létezik a gondok enyhítésére, amely kísérleteknek számos munkaerő-piaci aspektusa is van.

A munkaerő-piaci beavatkozás két fő területen folyik. Az egyik az átképzési rendszer létrehozása, a másik az ún. alternatív tevékenységformák kiépítése, szervezeti kereteinek megteremtése.

Az átképzési rendszer korábban viszonylag hatékony eszköz volt a strukturális munkanélküliség idején, mert lehetővé tette a munkaerő-kereslet és a munkaerő-kínálat szerkezetének egymáshoz közelítését. Az átképzés máig őrzi jelentőségét, de ma már mégsem tekinthető olyan hatékony beavatkozási módnak, mint amilyen korábban volt. Jelenleg is vannak főleg az új technika áttörési területein, pl. a számítógépekkel összefüggő tevékenységek körében - olyan állások, amelyekre nincs elég pályázó. Ezeknek a munkahelyeknek a száma azonban kevesebb, mint a felszámolásra került vagy kerülő munkahelyeké. Ezért aztán egyedül az átképzési rendszer nem biztosíthatja a hatalmas arányú munkanélküliség komoly csökkenését.

Szorosan az átképzési rendszer kérdéséhez kapcsolódik az alternatív tevékenységformák problémája. "Bár a jövedelemszerző munka mennyisége csökkenni látszik, az értelmes cselekvés lehetőségei nem lesznek kisebbek, főleg a szociális területen, a környezetvédelemben, az újrahasznosításban és a harmadik világ részére nyújtott segítségadás területén." - írják a Wissmann-jelentés szerzői.⁶ Kétségtelen tény, hogy az értelmes cselekvésnek számtalan területét lehet megjelölni, ezeknek a tevékenységeknek azonban jelentős költségvonzata van, ezen területek kiadásait valahonnan elő kell teremteni, a gazdasági válságban pedig csak a direkt állami részvétel teremtheti meg a szükséges feltételeket.

Magyarországon a munkábaállítás nehézségei nem a munkanélküliség formájában jelentkeztek. A magyar gazdaság egyik sajátos paradox vonása az, hogy miközben alacsony a technikai színvonal, a munkaerő iránti kereslet mégis magas a gazdasági egységek részéről. Ez főleg azért van így, mert a munkaerő olcsó, és így nem a tőkeintenzív, hanem a munka-intenzív gazdaságfejlesztés a kifizetődőbb a vállalatok számára. A munkaerő iránti keresletet a gazdaság hiánygazdasági jellemzői még tovább erősítik. Ha munkahelyet könnyen lehet is találni, nem ilyen könnyű a munkabérből jól megélni. A hetvenes évektől egyre jellemzőbbé válik a 8 órát meghaladó munkavállalás gazdasági kényszere, kiterjedt a második gazdasági munkavégzés, és az életszínvonal emelésének vagy akár csak szintentartásának alapvető feltételévé vált a második gazdaságban végzett túlmunka.

A fiatalok azonban nem tudnak olyan könnyen bekapcsolódni a második gazdaságba, mint az idősebb generációk. Egyrészt még nem rendelkeznek tényleges szakmai tapasztalatokkal, amelyek önbizalmat adhatnának a vállalkozásra. Nincs tőkájük sem, amivel belefoghatnának a vállalkozásba. A családalapítás pedig jóidőre lehetetlenné teszi számukra a szabadidő pénzkereső munkával való kitöltését.

Ugyanakkor az önerőből való lakásszerzés is szinte lehetetlenné válik a fiatalok tömegei számára. Ráutaltak a családra és nagymértékben el kell adósodjanak, ha lakást vásárolnak vagy építenek maguknak.

A munkábaállítás - az iskola elhagyása - nemhogy az önálló élet kezdetét és anyagi helyzetük javulását jelentené a fiatalok számára, hanem gyakran éppen ellenkezőleg: a még nagyobb családi függés és az anyagi deklaszálódás perspektívájával kecsegtet.

Sajátos formában jelentkezik Magyarországon az oktatói szerkezet és a munkahelyi struktúra össze nem illeszkedése. Ennek legfontosabb jegye nem az, mint a fejlett tőkés országokban, hogy ti. a gazdasági struktúra forradalmi átalakulásával nem képes lépést tartani a képzés szerkezete és tartalma, bár ilyen vonások nálunk is fellelhetők. Sajnos azonban a gazdasági modernizáció még nem jutott nálunk annyira előre, hogy ez a feszültség olyan erővel jelentkezne, mint Nyugat-Európában. Magyarországon az alapvető össze nem illési probléma az, hogy az oktatási rendszerben magas presztizsú képzési formák és helyek (a felsőoktatási intézmények, ezen belül is főként a műszaki és a tanárképző intézmények) presztizs és gazdasági megbecsültsége nincs összhangban. Egyes felsőoktatási területeken, ahol a bekerülés rendkívül nehéz, olyan szakemberek végeztek és végeznek, akik képtelenek képzettségüknek megfelelő munkát találni, vagy ha ilyet találtak is, ezen a munkahelyen nem tudnak eleget keresni ahhoz, hogy a pálya által megkövetelt életszínvonalat biztosíthassák maguknak és még családot is alapíthassanak.

Rendkívüli méreteket öltött az elmúlt évtizedben a fiatal értelmiségiek részleges vagy teljes pályaelhagyása, amelyet az átmeneti adminisztratív szabályozási kísérletek tüneti kezelése sem tudott megállítani.

Különösen hátrányos helyzetű csoportok a fiatalok között

Az egész fiatal korosztály helyzetét a 70-es és 80-as évtized folyamán állandóan romlónak tekinthetjük a fejlett ipari gazdaságokban. Vannak azonban olyan csoportok a fiatalok között, amelyek helyzete még az átlagosnál is rosszabb. A következőkben néhány ilyen kritikus helyzetbe jutott fiatal népességcsoport helyzetéről lesz szó.

A munkábaállás nehézségei Magyarországon is másként jelentkeznek a falusi, a városi és a budapesti fiatalok számára, és eltérő erővel jelentkeznek a nehézségek az ország különböző területein is.

Mint Bánlaky Pál írja: "A gazdaságszerkezet viszonylagos differenciálatlansága olyan határfeltétel, amely a falvak helyben élő és ott maradni akaró lakói csaknem mind-egyikének szakma- és munkahely-választását kényszerpályákra tereli... a kisvárosokban pedig, a szakma "tömegességétől-különlegességétől" függően az egyéneket különböző helyzetbe hozza." ⁷.

A fiatalok között fokozottan hátrányos helyzetűek a nők. A lányok és a fiatal nők esetében sokkal nagyobb a tőkés országokban a munkanélküliség rizikója, mint az ugyanolyan idős férfiaknál. Magyarországon pedig a munkavállaláskor hátrányos feltételek vonatkoznak rájuk a gyakorlatban.

Az iskolai előmenetel tekintetében a lányok jobb eredményeket mutatnak a legtöbb fejlett országban, mint a fiúk. Ennek ellenére már a foglalkoztatásban való részvételi arányuk is kevesebb és a tőkés országokban a foglalkozást kereső nők nagyobb aránya kerül munkanélküli pozícióba. A nők leginkább a hagyományos női foglalkozásokat keresik, olyan szakmákat, amelyekben az elmúlt évtized racionalizálási törekvései nyomán egyre kevesebb az állás.

Munkaerő-piaci pozíciójukat gyengíti, hogy a nők jelentős többsége nemcsak szakmára, hanem legalább ugyanilyen mértékben családra is orientált. A jelen helyzetben azonban nagyon nehéz a szakmai karrier (legyen az akárcsak szerény mértékű) és a családi feladatok összeegyeztetése. A fiatal nők gyakran nem is találhatnak maguknak munkahelyet, vagy ha a

munkahelyet családi okból (pl. szülés) otthagyják, nehéz visszakerülniük a munkába és nehéz a szakmailag elvesztett időt utólag pótolni.

Néhány elemében (iskolai karrier, nyelvi problémák, életmód és érték vonatkozások) hasonló a nyugat-európai bevándorlók gyerekeinek helyzetéhez a magyarországi cigány fiatalok problémája. A családi hátrányok következményeként gyenge az iskolai előremenetelük, alacsonyán kvalifikált és alacsony presztizsű munkát végeznek, rossz lakáskörülmények között élnek. Az átlagnál magasabb esetükben a bűnözési arány és a különféle deviancia-típusok felbukkanása.

Magyarországon a fiatalok között még két hátrányos helyzetű alcsoportot kell feltétlenül kiemelni. Az egyik a pályakezdő értelmiség, amely munkábaálláskor rá kell döbbenjen, hogy a diploma gazdasági szempontból nem tekinthető jó befektetésnek, és jobb befektetésre kényszerülve pályaelhagyóvá válik, vagy hivatását szakmaként kénytelen végezni.

Ugyanakkor hátrányos helyzetűek a családos és többgyerekes fiatalok. Ahogy a diploma rossz befektetés, ugyanúgy a családalapítás és a gyermekvállalás is gazdasági hátrányokat eredményez. Az elmúlt évtizedben a népesség növekedése lelassult, megállt, majd pedig népességcsökkenés következett be, ami persze szélesebb demográfiai szabályosságokból is adódik, de nem függetleníthető a gyerekvállalással kapcsolatos növekvő egyéni anyagi áldozatoktól sem.

Az ifjúsági kultúra és az ifjúsági magatartás változása

A gazdasági válság, majd e válság hatásának tartósulása az egész ifjúsági réteget, azaz minden társadalmi réteg új generációját új helyzet elé állította, aminek következtében az ifjúság általános reakciói a társadalmi ellentmondásokra és feszültségekre természetesen megváltoztak. Ennek a változásnak a legfontosabb elemei a következők:

- A közvetlen politikai töltés hiánya

A hatvanas évek ifjúsági problémái igen gyakran mint a hátrányos helyzetű vagy a társadalom peremén élő csoportok problémái fogalmazódtak meg. Ezeknek a kérdéseknek a felvetése szorosan összefüggött a fennálló társadalmi-politikai mechanizmusok bírálataival és a mechanizmusok tökéletesítésének követelésével és az ennek lehetőségével kapcsolatos bizakodással.

Nyugat-Európában sajnálatos módon a hatvanas évek diákmozgalmainak politikussága a tömegek apatikusságába a vezetőknek gyakorta a politikai szélsőségek felé sodródásába torkollott (terrorizmus, szélsőjobb és szélsőbaloldali "mozgalmak" stb.). Magyarországon a beat-mozgalomban, a társadalomtudományi marxizmus-reneszánszban, a kulturális liberalizálódásban meglévő politikai elemek a hetvenes évek végétől kikoptak. A beat-mozgalom üzletté szürkült, a tudomány szaktudománnyá vált a kultúrában meglévő politikai lendület alábbhagyott, a művészet az "általános emberi problémák" felvetése, a technikai kísérletezés és a piacon is eladható profi termékek előállítására felé "fejlődött".

- Az egységes elvi-ideológiai alap hiánya

A hetvenes évektől kezdve az ifjúsági igények a köz-

vetlen, praktikus feladatok megoldásával lettek kapcsolatban. Pl. az iskolarendszer radikális tartalmi és formai megváltoztatása helyett az ösztöndíjak összegével, a kollégiumi férőhelyekkel, a vizsga és tanrenddel kapcsolatos részkérdésekkel összefüggő huzakodás zajlik úgy Keleten, mint Nyugaton. Ezekben a gyakorlati feladatokban a legkülönbözőbb világnézetű, elvi-ideológiai meggyőződésű személyek rövid időre egységben lépnek fel, de ez az egység csak rövid távú és korlátozott jelentőségű a társadalom egészének működése szempontjából.

- Az intézményekbe vetett bizalom megrendülése

A hatvanas évek Nyugat-Európában az ifjúságnak a baloldali pártokkal és a baloldali befolyás alatt működő szervezetekkel kapcsolatos szimpátiájának növekedését hozta. A hatvanas évek végének tapasztalatai azonban megrendítették a fiatalok hitét abban, hogy ezeknek a szervezeteknek a révén radikális változást lehet elérni a kapitalista társadalmon belül. A hetvenes évek egyfelől a nyugati kommunista pártok nehezen követhető stratégiai elbizonytalanodását és ingadozását hozta (eurokommunista pártok), másrészt a szélsőbaloldali terrorakciók révén a fiatalok szemében kompromittálta az erőszakos rendszerváltoztatás elvét.

A hetvenes évekre már nem csak az uralkodó politikai pártokban és intézményekben, hanem az ellenzéki és baloldali intézményekben való bizalom is megrendült. Ehhez hozzájárultak a franciaországi baloldali kormány politikájával kapcsolatos csalódások is.

Magyarországon két dolog járult hozzá az intézményekbe vetett bizalom gyengüléséhez. Egyrészt az, hogy a gazda-

sági válság magyarországi hatásait a hagyományos intézmények nem tudhatták kivédeni és mindeztideig nem is látszik a válságból való autonóm kilábalás intézményi stratégiájának kibontakozása. Másfelől a gazdasági mechanizmus-reformmal kapcsolatos várakozások csak részben teljesültek, amit sokan a hagyományos intézményi-érdekeltségi rendszer gátló hatásának tudnak be.

Az életkörülményeknek a válság miatti megnehezülése és a második gazdaság egyéni túlmunkájának tömegessé válása a fiatalokat is a meglévő intézmények helyett a privát szférában lévő gazdasági és kulturális lehetőségek kihasználására hajtja.

- Az önpusztító viselkedési formák új típusainak kiterjedése

A fejlett tőkés országokban a hetvenes évektől vált tömegessé a fiatalok kábítószer fogyasztása. Ehhez társult az alkoholizmus, az öngyilkosság szaporodása. Magyarországon a nyolcvanas évek elejétől erősödtek meg ezek a tendenciák, olyannyira, hogy az utóbbi időben szükségessé vált a kábítószer fogyasztás elleni állami-központi fellépés is.

Az örpusztító viselkedési formákhoz a passzív társadalmi tiltakozási formák társultak. Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban megerősödött a vallási jellegű mozgalmakban, szervezetekben és szektákban való részvétel a fiatalok között. Miközben az aktív tiltakozási formák csak a fiatalok néhány százalékára terjednek ki, ennél lényegesen nagyobb a passzív tiltakozás mértéke.

- A mozgalmak nem specifikusan ifjúságiak

Az ifjúság problémái alapvetően a társadalmi problé-

mák ifjúsági vetületei. A hatvanas években azonban a fiatalok képesek voltak a társadalmi problémák ifjúsági vonatkozásainak viszonylag független megfogalmazására, míg az elmúlt évtized során a társadalmi gondokkal kapcsolatos ifjúsági fellépés nem specifikusan ifjúsági szervezeteken keresztül zajlik, és a társadalmi gondok nem artikulálódnak önálló ifjúsági gondokként.

Egyre nyilvánvalóbbá vált a fiatalok előtt, hogy az ifjúság kérdéseire nem lehet választ adni anélkül, hogy a társadalom egészének helyzetét ne vizsgálhánk.

Hivatkozások

1. Ifjúság a nyolcvanas években (Angolul). Paris UNESCO Press, 1981.
2. Uo.
3. Az NSZK-ra, Franciaországra, Olaszországra, Hollandiára, Nagy-Britanniára és Dániára vonatkozó adatok forrása: Jugendprotest im demokratischen Staat II. (Schlubericht 1983 der Enquete-Kommission des 9. Deutschen Bundestages, in.: Zur Sachle 83/1 33. 1.)
A továbbiakban: Wissmann-jelentés
A többi adat forrása: Situation of the youth in the 1980 s, Report of UN Secretary General, 1982 dec. 6.
4. Economist 1986 május 17-23.
5. Wissmann-jelentés i.m.
6. I.m.
7. Bánlaky Pál: Társadalmi mozgásterek, in: Helyi társadalom III. Strukturális viszonyok a helyi társadalomban, Budapest MSZMP KB TTI 1985.